

האמנם ישב אלהים את האדם

כִּי הָאֱמֹנִם יָשְׁבּוּ אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם עַל הָאָרֶץ הִנֵּה שָׁמַיִם וּשְׁמַיִם הַשָּׁמַיִם לֹא יִכְלָלוּךְ אֶף כִּי הִבִּיתָ הַזֶּה אֲשֶׁר בָּנִיתִי: (דברי הימים ב' ו' יח).¹

פסיקתא דרב כהנא פסקא ב² – אני יורד ומצמצם שכיתי ביניכם

ר' יודה בר סימון בשם ר' יוחנן: שלושה דברים שמע משה מפי הגבורה ונבהל ונרתע לאחוריו. בשעה שאמר לו: "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" (שמות כה ח), אמר משה לפני הקב"ה: ריבונו של עולם! "הנה השמים ושמי השמים לא יכלכלוך" ואתה אמרת ועשו לי מקדש! אמר לו הקב"ה: משה, לא כשאתה סבור. אלא עשרים קרש בצפון ועשרים קרש בדרום, שמונה במערב ואני יורד ומצמצם שכיתי ביניכם למטן. דכתיב: "ונועדתי לך שם" (שמות ל כב).³

ילקוט שמעוני ירמיהו רמז שו – משל המראות ומשל המערה

כותי אחד שאל את רבי מאיר: אפשר מי שכתוב בו "הלוא את השמים ואת הארץ אני מלא" היה מדבר עם משה מבין שני בדי הארון? א"ל: הבא לי מראות גדולות, הביא לו מראות גדולות. א"ל: ראה בוביא שלך.⁴ ראה אותה גדולה. א"ל: הבא לי מראות קטנים. א"ל: ראה בוביא שלך, ראה אותה קטנה. א"ל: ומה אתה בשר ודם, אתה משנה את עצמך בכל מה שתרצה, מי שאמר והיה העולם על אחת כמה וכמה. כשהוא רוצה, "הלוא את השמים ואת הארץ אני מלא" וכשהוא רוצה, היה מדבר עם משה מבין שני בדי הארון. א"ר אבא בר סיסאי: פעמים שאין העולם כולו מחזיק כבוד אלהינו ופעמים שמדבר עם האדם מתוך שערות ראשו, שנאמר: "ויען ה' את איוב מן הסערה" - מבין שערות ראשו. כתיב: "הלוא את השמים ואת הארץ אני מלא", וכתיב: "הנה השמים ושמי השמים לא יכלכלוך", וכתיב: "וכבוד ה' מלא את המשכן".⁵

¹ פסוק זה לקוח מתוך תפילת שלמה בחנוכת בית המקדש והוא מופיע פעמיים, פעם במלכים א פרק ח פסוק כז ופעם במקור שהבאנו מדברי הימים ב. הנוסח בספר מלכים הוא: "כִּי הָאֱמֹנִם יָשְׁבּוּ אֱלֹהִים עַל הָאָרֶץ". בשל התוספת "את האדם" העדפנו את המקור בדברי הימים. ובאמת, שתי תמיהות יש כאן. האחת איך בכלל ניתן להבין את הרעיון של ירידת השכינה לארץ והכללה במקום תחום וממורד; והשנייה, איך ירידה ושכינה זו מתיישבת, תרתי משמע, עם המציאות האנושית ועם בנין מעשה ידי אדם? ראו פירוש רמב"ן לפסוק בשמות כה כט: "הנה השמים ושמי השמים לא יכלכלוך" - לא יכילו ויחזיקו גודל רוממותו כי אין לך קצב ומידה, אף כי הבית הזה הקטן אשר בנית". ופירוש מצודות דוד: "כי האמנם - האם אמת הדבר שישב אלהים בבית העשוי על ארץ? בתמינה! הלא השמים לא יכלכלוך ומכל שכן הבית. ואם כן במה היה בית ה'?"

² מדרש **פסיקתא דרב כהנא**, בדפוסים העיקריים שבידינו, בובר ומנדלבויס, מסודר על פני לוח השנה באופן מיוחד. ראו סקירה באתר מחלקי הימים. המדרש מתחיל בחנוכה "ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן" והפסקא השנייה, ממנה אנו מצטטים כאן, היא לפרשת שקלים (כי תשא). חלק נכבד של המדרש מוקדש לפרשות המצוינות: שקלים, זכור, החודש, פרה שנופלות בלוח השנה בין חנוכה, בו נחנך מחדש בית המקדש השני ובין א בניסן בו הוקם המשכן וממנו נלקח הפסוק: "ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן". ואנו דורשים בפסוק מתפילת שלמה שבחנוכת בית ראשון. (פסיקתא דרב כהנא הוא מדרש הוא ארץ ישראלי ובארץ ישראל היה המנהג הקדום לקרוא בסדרים, ובשבתות מיוחדות אלה עצרו את קריאת התורה על הסדר וקראו בפרשות המצוינות. במנהג הקריאה בתורה של בבל, הנהוג בימינו, הוסיפו את הקריאה בפרשות אלה לצד הקריאה בפרשה על הסדר).

³ אמרנו "שלושה דברים" וראינו רק אחד. מה הם שני הדברים האחרים? מחצית השקל (ראו דברינו בפרשת שקלים **כופר נפש**) ו"את קרבני לחמי לאש", היינו, שיש בקורבנות בכדי לרצות את הקב"ה (במדבר רבה יב ג, ראו דברינו **עולת תמיד** בפרשת תצוה). ולנושא שלנו: מה תשובה נותן הקב"ה למשה? איך באמת משכינים שכינה במשכן מצומצם מעשה ידי אדם? - "לא כשאתה סבור" ("לא כמו שאתה מחשב" לשון מדרש אגדה (בובר) שמות פרק ל). אלא כמו מה? מה התשובה ב"עשרים קרש בצפון ועשרים קרש בדרום"? צמצום השכינה. ראו הפרשן (המופיע בדפוסים כרש"י) על הפסוק בדברי הימים: "כי האמנם ישב אלהים את האדם על הארץ - לשון תמיהה וכי אפשר שיאמין אדם שישב אלהים על הארץ כי שמים ושמי השמים וגומר. אלא מחמת חסד שגמלת לדוד אבי צמצמת שכיתיך". סוד הצמצום. מהו סוד זה? ומה זה שייך לחסד?

⁴ בבואה שלך.

⁵ המקור למדרש זה הוא בראשית רבה ד ד על הפסוק בבריאת העולם: "יהי רקיע בתוך המים". והבאנו את נוסח הילקוט כי הוא מזכיר את הפסוק שלנו. אז מהו סוד הצמצום? לכאורה פשוט. בפרט לבני דורנו שנגלו להם צפונות הפסיקה בשני קצותיה: המקור (האסטרופיזיקה) והמיקרו (האטום ותת חלקיקיו). ובתווך הנקודה הסינגולרית של המפץ הגדול. מדוע שנחשוב שהקב"ה נמצא במרחבי הקוסמוס האדירים (46 מיליארד שנות אור רדיוס **היקום הנצפה**) יותר משהוא נמצא בחלקיק הקוורק (10 בחזקת מינוס 16 של מטר)? בשבילנו, עשרים אמה על עשרים אמה הוא אולי "מקום טוב באמצע" (ביקום, כל מקום יכול להיחשב לאמצע). במילים אחרות, הורדת השכינה למשכן היא לקח לאדם שלא יביט רק כלפי מעלה ויחפש את השכינה בשמים ושמי השמים, אלא גם למטה, ימינה ושמאלה - על הארץ, בבית ובשדה ובכל מקום שהרי "לית אתר פנוי מינה" (תיקוני זוהר, תקונא שבעין). זאת ועוד, הרי אחד מכינויו של הקב"ה הוא מקום. ראו אוצר המדרשים (אייזנשטיין) פסיקתא עמוד 496: "ברוך שמה דקודשא בריך הוא שהוא מקום עולמו ואין העולם מקומו, כמו שנאמר כי השמים ושמי השמים לא יכלכלוך". (ראו דברינו **מקום** בפרשת ויצא וכן **בכל המקום אשר אזכיר את שמי**). אלא שכל זה הוא בסוד ההוי-האלהית ובתפיסה הדתית המטפיסית. עדיין סוד הצמצום טעון הסבר מנקודת המבט הדתית-אנושית והפסיכולוגית. למה לקדש מקום מסוים ולומר שהוא מקום השכינה? איך אפשר לומר שכאן משכן ה' ומה "שם" מחוץ למשכן? ראו שאלת מצודות דוד בסוף הערה 1 לעיל: במה היה בית ה' וכן שוב רש"י בסוף הערה 3 לעיל.

א"ר יהושע דסכנין בשם ר' לוי: משל למה הדבר דומה? למערה פתוחה על שפת הים. געש הים ונתמלאה המערה והים לא חסר. כך, אע"פ שכתוב "וכבוד ה' מלא את המשכן", העליונים והתחתונים לא חסרו מזיו כבודו.⁶

פסיקתא רבתי (איש שלום) פרשה ה – בבריאת העולם הייתה השכינה למטה

אתה מוצא מתחילת ברייתו של עולם הייתה השכינה בתחתונים, כמה שכתוב: "וישמעו את קול ה' אלהים מתהלך בגן" (בראשית ג ח). חטא אדם הראשון נסתלקה השכינה לרקיע הראשון. עמד קין והרג לאחיו נסתלקה לרקיע השני. עמד דור אנוש וחטאו אז הוחל לקרא בשם ה' (בראשית ד כו) ונסתלקה לרקיע השלישי. עמד דור המבול וחטאו ... ונסתלקה לרקיע הרביעי. עמד דור הפלגה ונסתלקה השכינה לרקיע החמישי. עמדו הסדומיים ונסתלקה לשישי שהיו חוטאים ואנשי סדום רעים וחטאים ... באו פלשתים וחטאו ... ונסתלקה לשביעי.⁷ בא אברהם וסיגל מעשים טובים וירדה השכינה מן הרקיע השביעי לששי. בא יצחק ופשט צוארו על גבי המזבח וירדה מן השישי לחמישי. בא יעקב ונטע אהלים לתורה ... וירדה השכינה מחמישי לרביעי. בא לוי והורידה מרביעי לשלישי. בא קהת והורידה משלישי לשני. בא עמרם והורידה לראשון. אשריהם הצדיקים שהם משכינים השכינה בארץ ... בא משה והורידה למטה, כמה שכתב: "ויכס הענן את האהל וכבוד ה' מלא את המשכן" (שמות מ לד).

כתב: "הנה השמים ושמי השמים לא יכלולך" (מלכים א ח כז) וכאן כתב: "וכבוד ה' מלא את המשכן". אמר רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי: למה הדבר דומה? למערה פתוחה על שפת הים געש הים ונתמלא המערה והים לא חסר. כך, אף על פי שכתב וכבוד ה' מלא את המשכן, העליונים והתחתונים לא חסרו מזיו כבודו של הקב"ה. כשם שכתב: הלא את השמים ואת הארץ אני מלא נאם ה' (ירמיה כ"ג כ"ד).⁸

לפיכך כתב כאן "ויהי", שכשם שהייתה השכינה מתחילת ברייתו של עולם למטה ונסתלקה למעלה, חזרה עכשיו להיות למטה כשם שהייתה – "ויהי ביום כלות משה".⁹

מדרש תנחומא פרשת ויקרא סימן ד – שביה של אהבה¹⁰

"ויקרא אל משה" - מהיכן קרא לו? מאהל מועד. יהא שמו מבורך לעולם שהניח את העליונים ובחר בתחתונים לשכן במשכן בשביל אהבתן של ישראל. וכן שלמה אמר: "כי האמנם ישב אלהים על הארץ הנה השמים ושמי השמים לא יכלולך אף כי הבית הזה אשר בניתי" (מלכים א ח כז). יש פוֹחֵר¹¹ מתאוה לכלי חרס, כביכול, "כי יוצר הכל הוא".¹² אלא בשביל האהבה: "נכספה וגם כלתה נפשי לחצרות". וכן הוא אומר: "ויקרא אל משה מאהל מועד". גדול היה משה, ראה מה כתיב: "ויקרא אלהים לאור יום" (בראשית א) וכאן: "ויקרא אל משה". זו קריאה וזו קריאה. מי גדול הַשׁוֹפֵה או הַנִּשְׁפָּה? הוי אומר השובה.¹³ ראה מה כתיב: "ויקרא אלהים לאור

⁶ כאן לכאורה המדרש מקלקל את אשר הסביר כל כך טוב במרכז הדרשה על בבואה גדולה ובבואה קטנה. וכי עלה על דעתנו שמשכן האלהות בארץ, קרוב לאדם ובמיקרו-קוסמוס גורע כהוא-זה ממשכנה בשמי השמים, במקרו-קוסמוס? למה שהמערה תפחית מהים? אדרבא, אחד הם. ה"כמות" האלהית היא הרי אינסופית שלא כמי הים שהם סופיים. על כורחנו נזדקק שוב לצד האנושי והפסיכולוגי, לא לתפיסה הדתית-מטפיסית. בעיני אנוש, אם השכינה היא "כאן", אולי היא לא "שם". אם מקום (וזמן ואדם) מסוים הוא קדוש, אז אולי מקום (וזמן ואדם) אחר הוא חול.

⁷ ראו בגמרא חגיגה יב ע"ב את שבעת הרקיעים: "וילון, רקיע, שחקים, זבול, מעון, מכון, ערבות". ראו גם ראש השנה לב ע"א לעניין התקיעות וגמרא מנחות לט ע"א לעניין עבודת המקדש. המספר שבע מונח ביסוד הבריאה וקיומה.

⁸ במשל הים והמערה ובהבדלים בין נוסחיו השונים עסקנו בדברינו [משל המערה והים](#) בפרשת החודש.

⁹ לפי מדרש זה אין שום בעיה עם ירידת השכינה למטה. זה היה המצב הטבעי בתחילת ברייתו של עולם. אדם וחווה נבראו לתוך מצב בו "קול ה' אלהים מתהלך בגן". החטא הוא שגם להסתלקות השכינה, וכל מה שקורה בפרשתנו הוא השלב האחרון בחזרה מדורגת למצב הטבעי. הורדת השכינה לארץ - תיקון החטא - היא אמנם פעולה לא פשוטה שרק הצדיקים יכולים לעשותה: "אשריהם הצדיקים שהם משכינים השכינה בארץ", אבל בעשותם זאת, אין הם יוצרים מצב חדש אלא מחזירים את השכינה למצבה הרצוני הראשוני. לפיכך, עלפי מדרש זה, משה איננו תמה ואיננו שואל שאלות לגבי עצם הרעיון של הכלת השכינה בארץ, אלא מצטרף כחוליה השביעית והמכרעת לשרשרת הצדיקים שלפניו ומוריד את השכינה סופית לארץ. ואם חו"ח יחטאו, שוב היא תסתלק ותחזור לעליונים. הפסוק "הנה שמים ושמי השמים לא יכלולך" אמנם נזכר במדרש זה, אבל רק בהקשר משל הים והמערה, היינו רק כאזכור שירידת השכינה לתחתונים, איננה ממעטת את מקורה בעליונים. ואולי תנועת המים מהים למערה וחזרה מרמזת גם על תנועת השכינה מהשמים לארץ וחזרתה לשמים כאשר חוטאים והמים במערה הופכים למי מערה פסולים (בכורות פרק ד משנה ו, ברכות כח ע"א ועוד). ראו פירוש רד"ק ישעיהו סו א, מובא בדברינו [השמים כסאי והארץ הדום רגלי](#) בראש חודש.

¹⁰ במדרש זה נפלו שיבושים רבים. ניסינו להרכיב נוסח מתוקן ע"י השוואה בין נוסח זה שבתנחומא הרגיל ובין המקבילה במדרש תנחומא (בבב) פרשת ויקרא סימן ו. כל האחריות היא עלינו. הרוצה לבדוק, יעיין במקורות.

¹¹ פוֹחֵר או פָּחֵר, יוצר כלי חרס, פָּדֵר. ראו מילון אבן שושן ומילונים אחרים.

¹² יש לקרוא משפט זה בתמימה. איך זה שהפוחר מתאוה לכלי חרס, הרי בידו ליצור אותו! והתשובה היא: בגלל האהבה.

¹³ ברור שהשובה שהוא גדול (חזק) יותר מהנשבה – שאלה רטורית שתפקידה לחבר את שני ה"ויקרא" ולהכניס את קהל השומעים לניחוש מי הוא השובה ולהפתיע אותם בהמשך.

יום" ואין אור אלא תורה שנאמר: "כי נר מצוה ותורה אור" (משלי ו כג). ומשה שבה כל התורה, שנאמר: "עלית למרום שבית שבי" (תהלים סח יט). א"ל הקב"ה למשה: בעולם הזה עשיתך ראש על כל ישראל, ולעולם הבא כשיבואו הצדיקים ליטול שכרם אתה בא בראש כולם, שנאמר: "ויתא ראשי עם צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל" (דברים לג כא).¹⁴

רמב"ן שמות כה ב – הורדת שם הויה היא מידת הרחמים

וסוד המשכן הוא, שיהיה הכבוד אשר שכן על הר סיני שוכן עליו בנסתר. וכמו שנאמר שם (לעיל כד טז) וישכן כבוד ה' על הר סיני ... כן כתוב במשכן וכבוד ה' מלא את המשכן (להלן מ לד) ... והיה במשכן תמיד עם ישראל הכבוד שנראה להם בהר סיני ... והמסתכל יפה בכתובים הנאמרים במתן תורה ... יבין סוד המשכן ובית המקדש, ויוכל להתבונן בו ממה שאמר שלמה בחכמתו בתפילתו בבית המקדש "ה' אלהי ישראל" (מלכים א ח כג), כמו שאמר בהר סיני "ויראו את אלהי ישראל" (לעיל כד י) ... כי אלהי ישראל יושב הכרובים ... וכן יזכיר תמיד בבית המקדש לשם ה' (מ"א ה יט) ... במידת רחמים ... ובביאור אמר "כי האמנם ישב אלהים את האדם על הארץ הנה שמים ושמי השמים לא יכלכלוך" (דברי הימים ב ו יח). וכתוב על הארון "להעלות משם את ארון האלהים אשר נקרא שם שם ה' צבאות יושב הכרובים עליו" (שמואל ב ו ב). ובדברי הימים (א יג ו) "להעלות משם את ארון האלהים ה' יושב הכרובים אשר נקרא שם, כי השם יושב הכרובים".¹⁵

מדרש תנחומא פרשת נשא סימן יא – לפי כוחם של בני האדם

ובשעה שאמר ליה "ועשו לי מקדש" (שמות כה) אמר משה: "הנה השמים ושמי השמים לא יכלכלוך אף כי הבית הזה אשר בנית" (מלכים א ח) ואומר: "הלא את השמים ואת הארץ אני מלא נאם ה' " (ירמיה כג). ואומר: "השמים כסאי והארץ הדום רגלי" (ישעיה סו) - ואנו יכולין לעשות לו מקדש? א"ל הקב"ה: איני מבקש לפי כחי אלא לפי כוחך, שנאמר: "ואת המשכן תעשה עשר יריעות" (שמות כו).¹⁶ כיון ששמעו כך, עמדו ונתנדבו ברצון ועשו את המשכן. כיון שעשו את המשכן, מיד נתמלא המשכן מאורו של הקב"ה ומכבודו שנאמר: "ולא יכול משה לבוא אל אהל מועד" (שמות מ לה). אמרו הנשיאים: הרי הגיע השעה שנקריב קרבנות בשמחה, ששרה שכינה בינותינו. מניין? ממה שקראו בענין: "ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן".¹⁷

¹⁴ הקשר עם בריאת העולם, שכבר ראינו לעיל, נותן פתרון 'פשוט' ומעמיק להורדת השכינה. עד שאתה שואל על הציווי לבניית המשכן, ועל כך שאלהים יושב את האדם על הארץ, אומר המדרש, תשאל על הבריאה כולה. ראו מדרש תנחומא פרשת חיי שרה סימן ג: "מה הוא ה' אלהי גדלת מאד. דרש רבי אליעזר הגדול: הייתי (היית?) עד שלא בראת עולמך. ומאימתי נתגדלת? משבראת עולמך, שנאמר: אלהי גדלת מאד. מלך בשר ודם צר איקונין שלו על הטבלא, הטבלא גדולה מצורתו. והקב"ה הוא גדול ואיקונין שלו גדולה מכל העולם כולו. בשמים כתיב (מלכים א' ח) הנה השמים ושמי השמים לא יכלכלוך, ובארץ כתיב (ישעיה ו) מלא כל הארץ כבודי". כשם שבריאת העולם היא שעשתה את הקב"ה מלך על העולם (ללא עולם, אין מלך), כך גם בניית המשכן והורדת השכינה לארץ (כלי החרס) היא השלמת היצירה, היא מילוי תאוות היוצר (הפוחר), היא הגשמת האהבה הנכספת. "הוא נתאוה ללון בצילנו" (במדבר רבה יב ג, ראו סוף הערה אחרונה בסוף הגיליון). כביכול אין לקב"ה ברירה אלא להוריד את השכינה לארץ. כי מה ערכה של שכינה שהיא שרורה בשמים ושמי השמים? ראו איך הדרשן מסרס את הפסוק: "נִכְסְפָה וְגַם כָּלְתָה נַפְשִׁי לַחֲצֵרוֹת ה'" (תהלים פד ג) שאומר בעל ספר תהלים. הוא משמיט את המילה ה' ושם את הפסוק בפי הקב"ה: "נִכְסְפָה וְגַם כָּלְתָה נַפְשִׁי לַחֲצֵרוֹת". הקב"ה נכסף לחצר בעולם הארצי. ראו דברינו [למעשה ידך תכסוף](#) בפרשת בהעלותך. וקבלנו אולי גם תשובה לשאלת מצודות (ראו סוף הערה 1 לעיל) מה פירוש בית ה' – בית שה' כביכול מתאוה לו, בית שהוא שבי שם באהבה.

¹⁵ שיטת רמב"ן היא שהמשכן הוא המשך של מעמד הר סיני ולפיכך כל מי שתמה על הורדת השכינה במשכן יתמה תחילה על ירידת ה' על הר סיני במתן תורה. בדומה למה שאמרנו בהשוואה עם בריאת העולם. אבל רמב"ן מוסיף עוד דבר חשוב והוא ההבחנה בין שם ה' שהוא מידת הרחמים ומוזכר תמיד בהקשר עם המקדש והמשכן, ובין שם אלהים שאכן נשאר למעלה ואינו יורד. והכרובים אשר על הארון, שהוא עיקר המשכן לפי רמב"ן, סוככים כנפיהם כלפי מעלה ומזכירים תמיד את הכרובים של כסא הכבוד שמקומם למעלה. הם לא ירדו. מידת הדין נשארה למעלה. וזה, לפי דבריו של רמב"ן פירוש הפסוק שלנו "כי האמנם ישב אלהים את האדם על הארץ הנה שמים ושמי השמים לא יכלכלוך". כעובדה ולא כתמיחה. אכן, אלהים לא יושב את האדם על הארץ, רק ה' אלהים. שיתוף מידת הרחמים עם מידת הדין הוא שיושב עם האדם, והוא שמאפשר את רעיון בניית המשכן, כמו שאיפשר את מעמד הר סיני ואת בריאת העולם (בראשית רבה ח ד, פסיקתא רבתי מ ועוד), אבל האלוהות לא ירדה. לא בטוח שחז"ל יסכימו עם דעה זו. ראו הדרשות על "אלהים נצב בעד אל", כגון ברכות ו ע"א: "מנין לעשרה שמתפללין ששכינה עמהם - שנאמר: אלהים נצב בעד אל". במקדש מעט! אבל נראה ששוב קבלנו תשובה לשאלת מצודות (ראו סוף הערה 1 לעיל) מה פירוש בית ה'.

¹⁶ ביטוי זה מקשר את המדרש הזה עם מדרשים על מתן תורה. ראו מכילתא דרבי ישמעאל יתרו - מס' דבחדש פרשה ט: "וכל העם רואין את הקולות - קולי קולות ולפיד לפידי לפידי; וכמה קולות היו וכמה לפידי היו? אלא שהיו משמיעים את האדם לפי כחו, שנאמר: קול ה' בכח (תהלים כט ד). וכן הוא בפירוט רב יותר בשמות רבה ה ט: "כי מי כל בשר אשר שמע קול אלהים חיים מדבר מתוך האש ... בוא וראה! היאך הקול יוצא אצל כל ישראל, כל אחד ואחד לפי כחו: הזקנים לפי כחו, הבחורים לפי כחו, והקטנים לפי כחו, והיונקים לפי כחו, והנשים לפי כחו, ואף משה לפי כחו, שנאמר (שמות יט) משה ידבר והאלהים יענו בקול - בקול שהיה יכול לסובלו. וכן הוא אומר: קול ה' בכח - בכחו לא נאמר אלא בכח, בכחו של כל אחד ואחד". ראו דברינו [לפי כוחו לפי כוחם](#) בפרשת פנחס.

¹⁷ מדרש זה חוזר למדרש תנחומא הראשון בו פתחנו ולרעיון הצמצום. אך יש ביניהם מספר הבדלים מעניינים. שם: "יורד ומצמצם שכינתו", צמצום השכינה מלמעלה. ואילו כאן: "לפי כוחם ולא לפי כוחי", צמצום השכינה מלמטה. זה מה שבני אדם מסוגלים

מכילתא דרבי ישמעאל יתרו מסכתא דבחדש פרשה ד - השמים לה' והארץ לבני אדם

... רבי יוסי אומר: הרי הוא אומר: "השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם" (תהלים קטו טז), לא עלה משה ואליהו למעלה ולא ירד הכבוד למטה. אלא מלמד, שאמר המקום למשה הריני קורא לך מראש ההר ואתה עולה, שנאמר: ויקרא ה' למשה.¹⁸

דברי הימים ב ב ג-ה – מכתב שלמה אל חירם מלך צור

הנה אני בונה בית לשם ה' אלהי להקדיש לו להקטיר לפניו קטרת סמים ומערכת תמיד ועלות לבקר ולעבד לשפלות ולחדשים ולמועדי ה' אלהינו לעולם זאת על ישראל: והבית אשר אני בונה גדול כי גדול אלהינו מכל האלהים: ומי יעצר פח לבנות לו בית כי השמים ושמי השמים לא יכלכלו ומי אני אשר אבנה לו בית כי אם להקטיר לפני: ¹⁹

שבת שלום

מחלקי המים

מים אחרונים: התמקדנו בפסוק מתפילת שלמה "הנה שמים ושמי השמים לא יכלכלוך", והזכרנו אגב אורחא גם את הפסוק בישיבתו סו א: "זה אמר ה' השמים כסאי והארץ הדם רגלי אי זה בית אשר תבנו לי ואי זה מקום מנוחתי". אך יש עוד פסוקים שניתן לחבר לנושא זה ולדרוש בהם. ראו הושע יא ט: "כי אל אנכי ולא איש בקרבך קדוש ולא אבוא בעיר". ראו רש"י, רד"ק ומצודות על הפסוק. וכמו כן ראו כל הפירושים והמדרשים על הפסוק: "ואני קרבת אלהים לי טוב" (תהלים עג כח) ואכמ"ל.

להכיל. השמים לא יכלכלוך משום שהם דבר גדול, ודווקא בני האדם שמראש כוחם מוגבל, יכילו את השכינה, גם במקדש מעט (ברכות ו ע"א). ועוד הבדל יש לנו: "כיון ששמעו כך עמדו ונתנדבו". רק לאחר שהובטח להם שהמשכן יהיה לפי כוחם, נגשו אל התרומה ואל המלאכה. ועוד הבדל אחד. כאן גם מסופר לנו מה קרה לאחר הקמת המשכן: "כיון שעשו את המשכן מיד נתמלא המשכן מאורו של הקב"ה ומכבודו". המשותף לשני המדרשים הוא השאלה של ירידת השכינה לארץ וצמצומה במקום מעשה ידי בני אדם, גדור ותחום. לצורך האדרת שאלה זו, שני המדרשים שניהם שמים בפי משה את הפסוק ששלמה אמר בחנוכת הבית: "כי האמנם ישב אלהים את האדם על הארץ הנה שמים ושמי השמים לא יכלכלוך אף כי הבית הזה אשר בניתי". זה מה ששלמה אמר בחנוכת הבית (לא בתחילת הבניה). ומה אמר משה בחנוכת המשכן כשאכן ירדה השכינה והבית התמלא מכבוד ה'?" את "ההפתעה" הזו נשמור לפעם אחרת (פרשת פקודי בע"ה). נרמז רק דרך מדרש שלישי ששייך אף הוא לשני מדרשי תנחומא בהם פתחנו וסיימנו. ראו במדבר רבה יב ג: "ג' דברים שמע משה מן הקב"ה והרתיע לאחוריו. כיון שאמר לו ונתנו איש כופר נפשו, אמר משה: מי יוכל ליתן כופר נפשו ... וכן בשעה שאמר לו הקב"ה צו את בני ישראל את קרבני לחמי לאשי, אמר משה: מי יוכל להספיק לו קרבנות ... וכן בשעה שאמר לו הקב"ה ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, אמר משה: מי יוכל לעשות לו מקדש שישרה בתוכו? הנה השמים ושמי השמים לא יכלכלוך ... אמר הקב"ה: איני מבקש לפי כחי אלא לפי כחן ... לכך משה אמר יושב בסתר עליון הקב"ה שהוא יושב בסתר של עולם הוא רואה את הכל ואינו נראה הוא נתאוה ללון בצילנו". ראו תהלים סוף פרק צ ותחילת פרק צא. זה הרמז.

¹⁸ ראו אזכור אמירה זו של ר' יוסי להלכה בגמרא סוכה ה ע"א בדיון על גובהה המינימלי של הסוכה שהוא עשרה טפחים: "ותניא, רבי יוסי אומר: מעולם לא ירדה שכינה למטה, ולא עלו משה ואליהו למרום, שנאמר: השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם". ושם ההקשר הוא בברור למשכן דרך הארון והכפורת שעליו שהיו בגובה עשרה טפחים. ומעל גובה זה דברה השכינה עם משה ככתוב, שמות כה כב: "ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפרת וכו'". עפ"י שיטת ר' יוסי, אולי אין בכלל בעיה עם הפסוק: "הנה השמים לא יכלכלוך וכו'". וכבר הרחבנו לדון בשיטה מיוחדת זו של ר' יוסי הגלילי בדברינו [מן השמים דברתי עמכם](#) בפרשת יתרו ובדברינו [עולים ויורדים](#) בפרשת ויצא. ראו גם דברינו [להכניס את השכינה לסוכה](#) בסוכות.

¹⁹ נשוב לפסוקי המקרא בהם פתחנו. כאן, שולח שלמה לחירם מלך צור איגרת בה הוא מסביר את התורך שלו בעצי ארזים לבניין המקדש. הרבה ארזים ומחסוג האיכותי והמשובח. כאן זו לא תפילה לאחר שהמקדש כבר עומד על מכונו, אלא דיבור כחלק מההכנות לבניית המקדש. ודווקא כאן אנחנו שומעים מעין ווידוי או התנצלות של שלמה על הצורך בבניין זה ועוד בניין גדול ומפואר. דווקא כאן, באיגרת למלך נכרי, אנחנו שומעים מעין ווידוי או התנצלות. ה' אלוהינו הוא "גדול מכל האלהים" (דברי יתרו) ולכן יש לבנות לו בית גדול (יותר ממקדשים אחרים?). האמנם? הייתכן קשר בין גדולתו של הקב"ה וגודל המקדש? האם לא נכנס כאן שלמה למלכוד, ועוד כטעיון לפני גוי עובד עבודה זרה? אם נכון הפסוק הבא שנראה כתיקון מיידי: "ומי יעצר פח לבנות לו בית כי השמים ושמי השמים לא יכלכלו" וכדברי הקב"ה למשה: "עשרים קרש בצפון ועשרים קרש בדרום, שמונה במערב ואני יורד ומצמצם שכינתי ביניכם למטן", אז באמת למה בית גדול? האם ייתכן שכבר כאן נחרץ גורלו של בית המקדש?